

МЕТОДИ І МЕТОДОЛОГІЯ ІСТОРИЧНИХ СТУДІЙ

УДК 930(=162.3):929.731

**КОРОЛЬ РУСИ ДАНИЛО В ЧЕСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ:
ВІД «ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ»
ДО СИНТЕЗ ІСТОРІЇ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ РУСИ XXI ст.****Дана ПІЦКОВА***Кафедра історії Філософського факультету Карлового університету,
площа Яна Палаха, 2
Прага 1, 116 38**e-mail: dana.pickova@ff.cuni.cz**DOI: 10.15330/gal.39.162-170,**ORCID: 0000-0002-2454-7372,**ISSN 2312-1165 (друкована версія),**ISSN 3083-6670 (онлайн версія)*

У 1942 р. було опубліковано 4-й том «Всесвітньої історії» – амбітного книжкового проєкту, що охоплював період класичного та пізнього середньовіччя. Хоча князя Данила в ньому розглядали лише в одному абзаці, там він іменувався королем Русі. Про Данила як короля Русі писав уже Франтішек Палацький століттям раніше. Однак у другій половині XX ст. цей видатний володар з династії Рюриковичів майже повністю зник із праць чеської історіографії. У кількох збірниках російської (радянської) історії його або повністю ігнорували, або принаймні не згадували як короля Русі. Лише в останні роки було опубліковано дві об'ємні синтези з історії середньовічної Русі, які дають більш детальне тлумачення правління Данила Романовича та значення його коронації. Також було опубліковано чеський анотований переклад Галицько-Волинського літопису. Це, очевидно, надихнуло на створення кількох дипломних робіт, що стосуються переважно зусиль Данила впоратися з монгольською експансією.

Ключові слова: чеська історіографія, Данило Романович, Королівство Русь, король, Галицько-Волинський літопис, «Всесвітня історія».

Чеська історіографія середньовічної східноєвропейської історії не є і не може бути надто обширною. До речі, для періоду до 1989 р. це стосується давнішої європейської історії загалом. Лише в 1990-х рр. на книжковому ринку поступово з'явилася низка видань, хоча часто в перекладі, які стосувалися середньовічної історії, але на більш масштабні публікації, присвячені давнішій східноєвропейській історії, нам довелося чекати донедавна.

У своїй статті я окреслю, як чеські історики протягом багатьох років уявляли постать єдиного коронованого руського короля Данила Романовича, і спробую вияснити, чому він не становив для них у певний час особливого інтересу. Перш за все, слід нагадати, що історики вивчали його біографію з двох точок зору. Одні бачили в князеві насамперед правителя Галичини та Волині, як частини історії Східної Європи, інші ж згадували насамперед його залученість до центральноєвропейського простору за наслідками укладеного союзу з угорським королем Белою IV. Інноваційний внесок цієї статті полягає у нашій спробі узагальнити та оцінити попередні здобутки чеської історіографії, яка вивчала сторінки з життя і діяльності Данила Романовича, а отже, і феномен королівства Русі.

Одним із перших, хто ще в середині XIX ст. кілька разів згадував князя Данила у своїй «Історії чеського народу» був видатний чеський історик Франтішек Палацький – «Нестор» чеської історіографії. На основі дослідження *Галицької хроніки* він описав військові дії, проведені «Данилом, жадібним до слави, до якого жоден руський князь ніколи не воював з Богемією», і краківським князем Болеславом Сором'язливим як угорськими союзниками проти володінь Пржемысла Отакара II в Опавському краї¹. Учений завжди послідовно титулував Данила руським королем, а у випадку його участі в битві під Крессенбрунном 1260 р. додав

¹ Palacký F. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. T. I. Od prvověkosti až do roku 1253. Praha : L. Mazáč, 1939. S. 351–352.

окреслення «владика Києва», що є очевидним анахронізмом, як і титул галицького князя Ростислава Михайловича, який прив'язаний до тієї ж дати². В останній згадці Ф. Палацький згадував про участь Данила в пишному весіллі сина угорського короля Бели IV – герцога Бели, яке відбулося поблизу Відня 5 жовтня 1264 р.³ У цьому місці він додав до його імені предикат «галицький». Питання, однак, полягає в тому, чи міг поважного віку правитель взагалі бути присутнім на весіллі, адже він тяжко захворів і помер того ж року⁴. Точна дата його смерті невідома, проте польський історик Даріуш Домбровський визначив, що смерть Данила Романовича не могла статися пізніше липня 1264 р.⁵

У 1942 р. вийшов накладом четвертий том «Історії людства», амбітного книжкового проекту видавництва «Melantrich», що охоплює класичне та пізнє середньовіччя. Хоча князю Данилові було присвячено лише один абзац, він містив важливу інформацію, зокрема про ого королівську коронацію: «Князь Данило Романович (1245–1264), частково зі страху перед татарами, а частково тому, що сподівався отримати допомогу від Заходу проти них, погодився вести переговори з Папою Римським про об'єднання Православної Церкви своєї держави з Римською Церквою, тобто про церковну унію, і в 1255 році отримав королівську корону від Папи Римського. Однак династія Романовичів згасла в 1340 році, і країна була розділена між Польщею та Литвою»⁶. Авторкою розділу «Русь у XII столітті та монгольська навала» у цьому виданні була видатна візантологиня та спеціалістка із сучасної історії Південно-Східної Європи Мілада Паулова – перший чеський університетський професор. Окрім короля Данила, чимало уваги нею було присвячено й Олександру Невському. Його було представлено як рятівника Новгороду та переможця над шведами та Тевтонським орденом.

Ще до Першої світової війни були опубліковані перші томи представницької серії видань під назвою «Чеська історія», які є певним аналогом пізніше опублікованої «Історії людства». Завдання з покращення і доопрацювання національної історії, яке було поставлено невдовзі після смерті Франтішека Палацького у 1876 р., взяло на себе видавництво «Laichter»⁷. Данило «Галицький» згадується в третій та четвертій частинах першого тому накладу. У третьому томі історик Вацлав Новотний⁸ зосередився на союзі князя Данила з Белою IV та його участі у війнах з Богемією, яку учений оцінював у схожий до Ф. Палацького спосіб: за його словами, Данило «прагнув підвищити свою славу і, можливо, навіть зробити заплановану війну популярною в країні, заявивши, що це буде війна з чехами, з якими жоден з його попередників ніколи не воював»⁹.

У наступній частині він розглядав інші обставини правління князя Данила, зокрема його контакти з папством та королівську коронацію. Він писав про Папу Інокентія IV, який, за словами історика, замишляв грандіозні змови, «Прагнучи захопити весь Схід для Римо-католицької церкви, вони досягли чималих успіхів і отримали потужний імпульс під час правління Інокентія, коли литовський князь Міндовг, щоб запобігти нападам християнських сусідів, він вирішив прийняти римське християнство, прийняв королівську корону від Папи Римського в

² Palacký F. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. T. II. Od roku 1253 až do roku 1403. Praha : L. Mazáč, 1939. S. 25.

³ Ibidem. S. 35.

⁴ Котляр М. Ф. *Данило Галицький*. Київ : Наук. думка, 1979. С. 181.

⁵ Dąbrowski D. O zgonie Daniela Romanowicza i jego następstwach dla Rusi halicko-wołyńskiej, *Actes testantibus. Ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича*. Львів : Національна Академія наук України, 2011. S. 289–305.

⁶ Paulová M., Šusta J., Tauer F. *Dějiny lidstva*. T. IV.1. Středověk vrcholný a stárnoucí. Praha : Melantrich, 1942. S. 374.

⁷ Це був один із найвибагливіших проектів в історії чеського видавництва, але, на жаль, так і не був завершений. Lach J. *Laichterovo nakladatelství a projekt České dějiny*. Olomouc : Burian a Tichák, 2008.

⁸ Вацлав Новотний був учнем видатного чеського історика Ярослава Голла, як і Йозеф Шуста та Ярослав Бідло, які познайомили Міладу Паулову з історією Візантії.

⁹ Novotný V. *České dějiny*. T. I. III. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253). Praha : Jan Laichter, 1928. S. 842. На наступній сторінці описано військові дії поблизу міста Опави.

1253 році. Успіх став ще більшим, коли Данило Галицький, в обмін на обіцянку корони та допомоги проти татар, вселив надію на зближення з Римом»¹⁰.

Плани Інокентія IV включали проголошення хрестового походу проти язичників, що мало на меті, перш за все, полегшити становище Тевтонських рицарів у Балтії. Однак у 1258 р. ініціативи проти татар обмежувалися саме через інтереси ордену, який «приносив користь головним чином Данилу Галицькому, і саме він тепер розчарував очікування курії. Не отримавши допомоги, на яку сподівався від своїх оповідань, Данило вагався їх виконувати». На думку В. Новотного, саме галицький князь не виконав своїх обіцянок підпорядкувати Галицьку землю римському верховенству, а не папство, яке вже почало реалізовувати свої плани щодо володінь Романовичів, але не дотримало обіцянки військової допомоги князю проти татар¹¹. В. Новотний також згадав про весілля, яке мало відбутися на початку жовтня поблизу Братислави, на якому мав бути присутній князь Данило. Як джерело цієї інформації він навів «*Римовану Австрійську хроніку*», але зазначив, що її повідомлення були ненадійними¹².

Під час Другої світової війни було підготовлено першу синтезу з історії Східної Європи чеського походження. Їїм автор, професор Масарикового університету в Брно Йозеф Мацурек, творчо використав роки, коли чеські університети були закриті під час німецької окупації. Його праця була опублікована 1947 р. знову у видавництві «*Melantrich*» під назвою «*Історія східних слов'ян*». У ній автор коротко, але влучно описав фундаментальний напрямок політичної діяльності Данила та змістив її у ширший контекст. Волинський та галицький князь Роман Мстиславович і, перш за все, його син Данило були представлені тут як правителі, які об'єднали «майже весь південний захід Русі в одне ціле», створивши розлогу державу та «майже мали взяти на себе роль зруйнованого Києва і київських князів». Водночас Данило Романович хотів забезпечити свою країну від татар, об'єднавшись із Заходом, вів переговори з папською курією про організацію хрестового походу, і тому був готовий прийняти церковну унію та папську першість. У цьому контексті він отримав королівський титул від Папи Інокентія IV, створивши відтак «Королівство Русь»¹³.

Й. Мацурек відкидав концепцію тих українських істориків, які вбачали в розвитку Галицько-Волинського князівства лише продовження існування первісної Київської (Руської) держави. На його думку, жоден із цих випадків не можна вважати «українським національним утворенням та історією українського елементу», оскільки «українство є витвором пізнішої доби». На його думку, історія Галицько-Волинського князівства є частиною розвитку східних слов'ян, яка, однак, має певні специфічні риси і тим самим відрізняється від інших¹⁴.

На обкладинці «*Історії*» Й. Мацурка зазначено: «Братні стосунки чеського народу з Радянським Союзом роблять знання його історії самоочевидною вимогою [...] попри всю любов і захоплення, ми насправді дуже мало знаємо про Росію». Це, безумовно, не була мотивація автора для написання цієї книги, яка була написана під час Другої світової війни, але це речення передусім документувала зміну політичних умов у повоєнній Чехословаччині, що згодом вплинуло на дискурс про Московське царство і Російську імперію. Як наслідок, чеська історіографія ігнорувала королівський титул Данила Романовича, а часто й біографію цього важливого правителя. Немає сумнівів, що після війни мав існувати належний інтерес до вивчення історії нашого східного сусіда, якого тепер розуміли насамперед як визволителя з лап нацистської Німеччини. Більше того, порівняно з історією Центральної та Західної Європи, ні студенти періоду окупації, ні старше покоління Першої Республіки не отримали відповідних уроків. Орієнтація на Схід посилювалася після лютого 1948 р. з політичних та ідеологічних міркувань, як в історичній науці, так і в шкільній дидактиці. З одного боку, підкреслювалася слов'янська взаємність, з іншого боку – вивчення середньовічної історії маргіналізувалося на

¹⁰ Novotný V. *České dějiny*. T. I.IV. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara (1253–1271). Praha : Jan Laichter, 1937. S. 76, 78.

¹¹ Ibidem. S. 78.

¹² Ibidem. S. 127.

¹³ Macůrek J. *Dějiny východních Slovanů*. T. I (Do doby Petra Velikého). Praha : Melantrich, 1947. S. 87–88.

¹⁴ Ibidem. S. 89.

користь історії Нового і Новітнього часів, особливо історії Комуністичної партії Радянського Союзу.

У другій половині 1960-х рр. відбулося певне «розкріпачення» в студіях з історії країн Східної Європи. Цю тенденцію підтвердила поява накладу «*Історії Русі*», опублікованої видавництвом «*Академія*» 1967 р. І в цьому випадку авторкою розділів про Середньовіччя була візантологиня, співробітниця Слов'янського інституту Чехословацької академії наук Богуміла Застєрова. Вона оцінювала Данила Романовича дуже позитивно, вважаючи його «особистістю, яка наближається до величі Олександра Невського». Князь довів Галицько-Волинську землю до піку її процвітання і був єдиним з династії Рюриковичів, хто переймався справами боротьби з Ордою, а тому й погодився укласти церковну унію. Хоча обіцяної допомоги від папства він не отримав, за обіцянки цього «Данило отримав королівську корону від Папи Інокентія IV близько 1254 року»¹⁵.

Ця позитивна тенденція в оцінках князя і короля Данила зникла в 1970-х рр. Вже 1977 р. «*Академія*» опублікувала ще одне видання, в якому щодо Данила Романовича це чітко помітно. В усій праці є лише одна коротка згадка про цього важливого правителя та його володіння, а саме про те, що боротьба з боярською опозицією досягла кульмінації в Галичині саме за його правління¹⁶. Ні більше, ні менше. Образ Галицької землі, що процвітала за правління Данила, змінився. Тепер це була, перш за все, країна, ослаблена феодальними міжусобицями та втручанням Польщі та Угорщини. Це також відповідало дійсності, але головним у виданні було те, яким фактам надавали пріоритет, а які відходили на другий план. Крім того, типовим залишалося порівняння з Олександром Невським, чії «знамениті» битви оцінюються в «*Історії СРСР від найдавніших часів до Великої Жовтневої революції*» як «перемоги російського народу за свободу»¹⁷. Більше того, цікава назва твору сама по собі говорить про те, що він був відверто кон'юнктурним.

Князю Данилові не приділялося більше уваги й в обох синтезах російської історії, пізніше опублікованих видавництвом «*Lidové noviny*» у нині дуже розлогії серії «*Історія держав*». В «*Історії Росії*» 1995 р., яка лише побіжно розглядає Середньовіччя, Данила Романовича взагалі не згадували¹⁸. Це цікаво контрастує з позитивною оцінкою його діяльності у вищезгаданій «*Історії Росії*» за 1967 р. До обох видань долучився історик Мілан Шванкмаєр. На мою думку, не виключено, що це пов'язано – хоч і дещо нелогічно – зі зневагою авторів до всього російського, яку читач відчуває, читаючи «*Історію Росії*», написану майже через 30 років, тобто після Оксамитової революції 1968 р.

Другу на порядку синтезу російської історії було опубліковано видавництвом «*Lidové noviny*» 2017 р. Автори цієї праці, історики й філологи, молодші на два покоління (відповідний уривок з історії XIII ст. написав Міхал Тєра), підійшли до справи по-іншому. Однак і тут Данило Романович, на жаль, згадувався лише під час битви на річці Калка, коли він, як 18-річний волинський князь, ледве врятувався від смерті¹⁹. Порівняно з його тривалим правлінням та цікавою політичною діяльністю це не є надміру важливою інформацією. Однією з причин такої неадекватної оцінки володаря може бути той факт, що подібні видання надають перевагу новітній та модерній історії²⁰. Незважаючи на це, обидві книги стосуються подій правління сучасника Данила Романовича – Олександра Невського. У 2017 р. останньому навіть присвячено цілий підрозділ.

З іншого боку, Данила Романовича згадували упорядники двох університетських підручників, написаних на межі 1980–1990-х рр. Хоча тематично вони стосувалися не тільки

¹⁵ Švankmajer M., Herman K., Hostička V., Zástěrová B. *Dějiny Ruska. Přehled politického vývoje společnosti*. Praha : Academia, 1967. S. 37, 48.

¹⁶ *Dějiny SSSR od nejstarších dob do Velké říjnové revoluce*. Praha : Academia, 1977. S. 48–49.

¹⁷ Ibidem. S. 60.

¹⁸ Švankmajer M., Veber V., Sládek Z., Moulis V. *Dějiny Ruska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1995.

¹⁹ Hloušková K., Komendová J., Řoutil M., Těra M., Vydra S. *Dějiny Ruska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny. Praha, 2017. S. 28.

²⁰ Однак це не є правилом *sine qua non*, про що свідчить, наприклад, «*Історія Болгарії*» Яна Рихлика, також опублікована 2000 р. видавництвом «*Lidové noviny*».

історії Східної Європи, у обох занотоване піднесення Галицько-Волинського князівства та його володарі – Данило Романович і його батько, великий київський князь Роман Мстиславич. Перший підручник, опублікований факультетом мистецтв Карлового університету 1988 р., стосувався історії Європи XII–XV ст. Князь Данило у ньому згадувався король Русі, а як важливий правитель, який поклав край затяжній політичній кризі в Галичині та на Волині, що виникла після смерті його успішного попередника²¹. Інший підручник постав на філософському факультеті Масарикового університету в Брно та стосувався середньовічної історії Центральної та Східної Європи. Цікаво, що в ньому згадується історично недоведена пропозиція королівської корони, яку Папа Інокентій III нібито зробив князю Романові Мстиславовичу. Водночас про королівську коронацію його сина Данила нічого не сказано, хоча й наведено інформацію про те, що той контролював більшу частину південного заходу Русі, заснував міста і намагався створити коаліцію проти монголів, чого йому зробити не вдалося²².

Останнім часом постать Данила Романовича отримала заслужену увагу в чеській історіографії. Це стосується як давньої історії Руської держави, так і наступних періодів у її розвитку. Так, незалежно один від одного, було опубліковано дві розлогіх синтези з історії середньовічної Русі, які дають грамотніше тлумачення правління князя Данила та розкривають обставини його королівської коронації. Також було опубліковано чеський переклад «Галицько-Волинської хроніки», а видавництво «Lidové noviny», окрім згаданої вище «Історії Росії», публікувало й «Історію України». Це, очевидно, надихнуло на створення кількох кваліфікаційних праць, що тематично переважно стосувалися зусиль Данила Романовича впоратися з монгольською експансією²³.

Давайте тепер подивимося, як сучасні чеські історики оцінюють постать єдиного законно коронованого рукою короля Данила Романовича.

Чеський переклад *Галицько-Волинської хроніки* підготувала Їтка Комендова з Оломоуца. Текст містить вступне слово, у якому вона належно оцінила правління Данила «Галицького»²⁴. На її думку, у найбільш критичну мить свого життя він обрав свого роду «середній шлях» порівняно зі своїми сучасниками Олександром Невським та Михайлом Чернігівським. Хоча формально князь Данило підкорявся монгольському хану, як і Олександр, він одразу ж розпочав накопичення сил для боротьби за незалежність. Данило Романович намагався знайти союзників у католицькій Європі, тому він зв'язався з папською курією, яка обіцяла йому допомогу, але водночас вимагала згоди на прийняття церковної унії, за що князь був винагороджений королівською коронацією. Пізніше, коли стало зрозуміло, що військової допомоги від папи не буде, Данило Романович припинив співпрацю з Римом.

Згодом була опублікована стаття Павла Сморжа «“Королі“ і “королівства” Давньої Русі», в якій автор підкреслив, що інші князі Рюриковичі також володіли королівським титулом на Русі, проте цьому не перебувало жодних королівських вчистостей. Натомість єдиним справжнім королем був лише Данило Романович²⁵. Його королівський титул теж згадується «Історією Русі в датах», написаною Марекком Печенкою та Богуславом Літерою. Однак

²¹ Picková D. a kol. *Nástin vývoje evropských zemí v období rozvinutého feudalismu*. Praha : Univerzita Karlova, 1988. S. 92.

²² Boček P., Gonč V. *Dějiny střední, jihovýchodní a východní Evropy*. T. 1. Středověk (do roku 1526). Brno : Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995. S. 105.

²³ Cenek J. *Daniil Haličský a Mongolové* (bakalářská práce). Brno : Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2016; idem. *Haličská a volyňská knížata a Mongolové ve 13. století* (magisterská práce). Brno : Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2019; Filip J. *Srovnání politiky Alexandra Něvského a Daniila Haličského vůči mongolské expanzi na Kyjevskou Rus* (bakalářská práce). Praha : Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2023; Fedorova V. *Mezi mongolskou hordou a papežskou kurií. Srovnání východní a západní politiky vladimírského a novgorodského knížete Alexandra Něvského a Daniila Romanoviče Haličského* (magisterská práce). Praha : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2025.

²⁴ Komendová J. *Haličsko-volyňské knížectví a jeho letopis. Haličsko-volyňský letopis* / ed. J. Komendová. Praha, 2010. S. 8–18.

²⁵ Smrž P. «Короли» и «королевства» Древней Руси. *Etnicita slovanského areálu. Historické proměny a současný stav* / ed. M. Příhoda, K. Kedron. Červený Kostelec ; Praha : Pavel Mervart, 2011. S. 143–150.

насправді Данило не був першим королем Галицької Русі, як зазначено у тексті. Титул насправді звучав *rex Russiae*, себто – король Русі²⁶.

Авторами *«Історії України»* є чеські історики Ян Рихлик та Богдан Зілінський, проте нариси середньовічної історії було взято з публікації канадського історика Пола Роберта Магочі *«Історія України»*. Данилові Романовичу у цій роботі було присвячено достатньо місця. Але автор більше приділив уваги церковним справам, ніж королівській коронації та королівству Русі, хоча один із підрозділів безпосередньо називається *«“Руське” королівство»*. Крім того, виклад матеріалу П.-Р. Магочія не позбавлене фактологічних помилок²⁷.

Медієвіст Мартін Вігода у своїй *«Історії Польщі»* дав нетрадиційну оцінку коронації в Дорогочині, пов'язуючи її із зусиллями князів з династії П'ястів відновити Польське королівство. На його думку, П'ясти, мабуть, з великим обуренням сприйняли привітність, з якою «римська курія почала щедро шанувати новоохрещених або навіть розкольникських сусідів» (під якими він має на увазі возведення на королівський престол литовського князя Міндовга та галицького князя Данила), особливо у зв'язку з тим, що їхні королівства мали стати своєрідним християнським бар'єром, що захищав би латинський світ від монголів. Польські землі в цьому випадку були забуті, хоча вони також постраждали від навали номадів²⁸.

Варто й згадати *«Образи з історії російської релігійності»* Мартіна К. Путни. Це видання не є типово історичною працею, а радше збіркою есеїв, що представляють авторський, у багатьох випадках, дуже унікальний погляд на виклад найважливіших явищ руської (російської) культурної історії, які й досі зберігають свій вплив. У розділах *«Червона та Новгородська Русь»* та *«Вікна в Європу»* М. К. Путна оцінює князя Данила як першого руського правителя після Ярослава Мудрого, який діяв у європейському форматі та втілював в життя свої європейські інтереси. «Діяльність Данила призвела до постійної культурної орієнтації Галичини на Захід», і країна стала єдиною частиною «колишньої Київської Русі в культурному просторі Центральної Європи [...] для самосприйняття Галичини важливими є як ім'я середньовічного руського правителя, так і його чітко європейський титул – король»²⁹. Автор є вправним письменником, але він часто ігнорує незаперечні історичні факти та результати сучасних досліджень. Так у випадку Данила Романовича помилковою є думка про перехід князя до католицької віри у 1255 р.³⁰

Князь і король Данило також фігурує в низці праць з чеської історії. Серед них слід згадати монографію Йозефа Жемлички *«Пшемисл Отакар II. Король на межі століть»*, також видану видавництвом *«Lidové noviny»*. Автор не лише згадує про участь Данила в битвах під Опавою та Крессенбрунном, але й визнає його поважний вплив на процеси у Східній Європі. Історик нагадав, що той став руським королем з ласки Папи Римського. На відміну від істориків, які вивчають історію Східної Європи, описуючи марні спроби князя отримати допомогу від католицького Заходу проти монголів, він оцінив цей вчинок як спробу «втягнути західний світ у коаліцію проти монголів»³¹.

Винятковим досягненням чеської історіографії стала публікація 2019 р. монументального видання *«Київська Русь»*. Його автор, Міхал Тера, наголосив на тому, що упродовж середини XII – середини XIV ст. захід Русі вважався одним із найбільш розвинутих та важливих регіонів Східної Європи. Автор детально описав перипетії правління Данила Романовича, якого вважає представником покоління, що мало стати «архітектором нових політичних відносин у Східній Європі після масштабного нападу кочівників [...] на рубежі 1330-х і 1340-х років»³². Він розглядав боротьбу князя Данила за контроль над Галичиною та Волиню на початку свого

²⁶ Pečenka M., Litera V. *Dějiny Ruska v datech*. Praha : Dokořán, 2011. S. 424.

²⁷ Magoczi P. R., Rychlík, J., Zilynskij B. *Dějiny Ukrajiny*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2015. S. 45–46.

²⁸ Friedl J., Jurek T., Řezník M., Wihoda M. *Dějiny Polska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2023. S. 89.

²⁹ Putna M. C. *Obrazy z dějin ruské religiozity*. Praha : Vyšehrad, 2015. S. 105–106.

³⁰ Řoutil M. “Ontologická lež“ ruských dějin aneb ruská religiozita jako klíč k dnešku? *Dějiny a současnost*. Praha, 2015. Č. 11. S. 44–45.

³¹ Žemlička J. *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 2011. S. 46–47, 94–95, 98, 103, 111.

³² Tera M. *Kyjevská Rus. Dějiny – kultura – společnost*. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2019. S. 425.

правління, стосунки володаря із західними сусідами та його участь у різного штибу подіях Центральної Європи, боротьбу та контакти з монголами, і, звичайно ж, контакти з папською курією. На його думку, метою Папи Інокентія IV було досягнення єдності віри, а не церковної унії, що призвело до спроби нав'язати Галицькій церкві католицизм.

Окрім поширеної думки, наче Данило Романович, який не отримав обіцяної допомоги від папської курії, мусив підкоритися монголам і помер як їхній підданий, учений визнає, що князь не мав наміру вступати у військову боротьбу проти монголів і вміло маневрував між ханом Батиєм, якому обіцяв послух, і Папою Римським, від якого прийняв королівську корону. Завдяки цій дипломатичній грі йому вдалося забезпечити саме існування об'єднаної Галицько-Волинської держави та її автономний статус. Більше того, Римська курія, додає М. Тера, могла використати монгольські загрози насамперед для досягнення укладення церковної унії та намагалася досягти угоди з монголами, а не організувати проти них хрестовий похід³³. Історик згадав королівську коронацію Данила, але не оцінив її значення на тлі постової дезінтеграції князівств Рюриковичів. Завдяки публікації «Київської Русі» М. Тери сучасна, особливо чеська, широка громадськість вперше отримала можливість ґрунтовніше ознайомитися не лише з одним із найвпливовіших володарів Русі, а й із середньовічною історією Східної Європи загалом.

Одночасно з написанням «Київської Русі» М. Тери велася підготовка роботи на тему «Від Русі до Московського царства» авторки цієї статті³⁴. Нас спонукала до її написання, перш за все, відсутність сучасної та доступної історії середньовічної Русі на чеському книжковому ринку, на що мої студенти вже вказували наприкінці 1990-х рр. Ми не вперше торкалися теми правління та королівської коронації Данила Романовича. Раніше ми вже мали змогу підготувати кілька нарисів біографії Олександра Невського та вивчити його контакти з папською курією, де, серед іншого, пропонувалося порівняння з діяльністю князя Данила³⁵. Однак, на відміну від останнього, про Олександра Невського старше і сучасне покоління чеського читача завжди знало набагато більше. Вже в шкільні роки чеське розуміння про життя і діяльність «героя російської історії» було забезпечене сюжетом відомого фільму Сергія Ейзенштейна, який кілька разів включався в єдину програму Чехословацького телебачення в 60-х рр. ХХ ст. Прототип полководця, який уже вів переможну боротьбу із західними агресорами в давнину, підходив не лише в Радянському Союзі, а й у соціалістичній Чехословаччині.

Король Русі Данило, правитель Галицько-Волинської землі, яка в Середньовіччі розташовувалася на території сучасної України, росіянам ніяк не підходив з точки зору пропаганди. Так само, як молода Україна пізніше розумілася в геополітичному сенсі як частина Російської імперії, а отже, і Радянського Союзу, історія її території, включаючи історію Русі, теж була задумана як частина російської історії (історії Росії). Ця концепція також породжує нелогічну назву «Історія Радянського Союзу до Великої Жовтневої Соціалістичної революції», яка вже використовувалася для радянських підручників з історії в 1950-х рр., а упродовж 1970-х рр. також для академічної історії Росії чеського походження. Ймовірно, саме тому князь Данило в певний період зник зі сторінок історії Східної Європи чеських авторів. Ніхто не називав його й королем Русі – *rex Russiae*. Це були 1950-ті рр., коли інтерес до модерної історії применшував потребу вивчення історії Середніх віків. У 1970–1980-х рр. сучасник князя і короля Данила Олександр Невський був представлений переважно як захисник Русі від агресії із Заходу.

Вражає, що біографія одного з найважливіших представників династії Рюриковичів, одного з небагатьох, хто намагався чинити опір монголам і навіть отримав титул короля Русі, не потрапила до своїх читачів завдяки авторам першої (1995) і навіть другої (2017) «Історії Росії» видавництва «Lidové noviny». Водночас пропонувалося його пряме порівняння з більш популярною постаттю князя Олександра Ярославовича, про яку йдеться в академічній «Історії

³³ Téra M. *Kyjevská Rus. Dějiny – kultura – společnost*. S. 456–476.

³⁴ Picková D. *Velké ruské dějiny*. T. 1 : Od Rusi k moskevskému carství. Praha : EPOCH, 2023.

³⁵ Idem. К «дruhému životu» Alexandra Něvského, *Slovanský přehled*. Praha, 2014. Roč. 100. Č. 1. S. 6–7, 18–22; idem. Святой благоверный князь Александр и папская курия. *Prague Papers on the History of International Relations*. Praha, 2017. Č. 1. S. 38–50.

Росії» за 1967 р. Тексти старшого покоління істориків (М. Паулова, Я. Мацурек) були набагато збалансованішими в цьому сенсі.

В останні роки чеська професійна та пересічна громадськість мала можливість ознайомитися з особистістю короля Русі та феноменом королівства Русі, а також з важливими концепціями їх інтерпретації в оригінальних працях чеського походження. Однак досі бракує відповідної монографії, яка б розглядала правління Данила Романовича, перекладеної чи написаної чеськими істориками. Безумовно, було б також цікаво порівняти чеську продукцію з результатами, наприклад, польської чи угорської історіографії, які мають чималий доробок у вивченні цієї теми як на тлі загальної європейської, так і національної історії.

THE KING OF RUS' DANIEL IN CZECH HISTORIOGRAPHY: FROM WORLD HISTORY TO SYNTHESSES OF MEDIEVAL RUS' IN THE 21ST CENTURY

Dana PICKOVÁ

Ústav dějin Filozofická Fakulta, Univerzita Karlova

Nám. Jana Palacha, 2

Praha 1, 116 38

e-mail: dana.pickova@ff.cuni.cz

ORCID: 0000-0002-2454-7372

In 1942, the 4th volume of the World History was published, an ambitious book project that covered the period of the high and late Middle Ages. Although only a single paragraph was dedicated to Daniel in that volume, he was titled as king of Rus'. Similarly, František Palacký wrote about Daniel as king of Rus' already a century earlier. In the second half of the 20th century, however, this eminent prince almost completely disappeared from the Czech historiography. In several compendia of Russian (Soviet) history at that time he was either completely omitted or at least not mentioned as a king of Rus'. Only in recent years have two voluminous syntheses of the history of medieval Rus' been published, which provide more elaborated interpretation of Daniel's reign and his royal coronation. A Czech annotated translation of the Galician-Volhynian Chronicle has also appeared. This apparently inspired the creation of several theses, mainly dealing with Daniel's efforts to cope with Mongol expansion. The emergence of a new generation of young Czech historians should contribute to the strengthening of interest in studying the figure of King Daniel Romanovych. There is a need to revise old Russian and Soviet clichés in assessing his activities. For Czech historiography, this is an opportunity to better understand Ukrainian medieval history. The current Russian invasion of Ukraine and its obstruction of Ukrainian's European integration processes force Europe to better study Ukrainian historical and cultural heritage. This will allow us to understand the essence of the aspirations of Ukrainians, including through historical examples from the medieval past.

Key words: Czech historiography, Daniel Romanovych, Kingdom of Rus', king, Galician-Volhynian Chronicle, «World History».

REFERENCES

- Boček, P., Gonč, V. (1995). *Dějiny střední, jihovýchodní a východní Evropy*. T. 1. Středověk (do roku 1526). Brno : Vydavatelství Masarykovy univerzity (in Czech).
- Cenek, J. (2016). *Daniel Haličský a Mongolové* (bakalářská práce). Brno : Filozofická fakulta Masarykovy univerzity (in Czech).
- Cenek, J. (2019) *Haličská a volyňská knížata a Mongolové ve 13. století* (magisterská práce), Brno : Filozofická fakulta Masarykovy univerzity (in Czech).
- Dąbrowski, D. (2011). O zgonie Daniela Romanowicza i jego następstwach dla Rusi halicko-wolyńskiej. *Actes testantibus. Juvilejnyj zbirnyk na pošanu Leontija Vojtovyča*. Lviv : National Academy of Sciences of Ukraine. S. 289–305 (in Polish).
- Kočí, J. i in. (1977). *Dějiny SSSR od nejstarších dob do Velké říjnové revoluce*. Praha : Academia (in Czech).
- Fedorova, V. (2025). *Mezi mongolskou hordou a papežskou kurií. Srovnání východní a západní politiky vladimírského a novgorodského knížete Alexandra Něvského a Daniila Romanoviče Haličského* (magisterská práce). Praha : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy (in Czech).
- Filip, J. (2023). *Srovnání politiky Alexandra Něvského a Daniila Haličského vůči mongolské expanzi na Kyjevskou Rus* (bakalářská práce). Praha : Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy (in Czech).

- Friedl, J., Jurek, T., Řezník, M., Wihoda, M. (2023). *Dějiny Polska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny (in Czech).
- Hloušková, K., Komendová, J., Řoutil, M., Téra, M., Vydra, S. (2017). *Dějiny Ruska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny (in Czech).
- Komendová, J. (2010). Haličsko-volyňské knížectví a jeho letopis. *Haličsko-volyňský letopis* / ed. J. Komendová. Praha (in Czech).
- Kotliar, M. F. (1979). *Danylo Halyc'kyi*. Kyiv : Nauk. dumka (in Ukrainian).
- Lach, J. (2008). *Laichterovo nakladatelství a projekt České dějiny*. Olomouc : Burian a Tichák (in Czech).
- Macůrek, J. (1947). *Dějiny východních Slovanů*. T. I (Do doby Petra Velikého). Praha : Melantrich (in Czech).
- Magoczi, P. R., Rychlík, J., Zilynskyj B. (2015). *Dějiny Ukrajiny*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny (in Czech).
- Novotný, V. (1928). *České dějiny*. T. I.III. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253). Praha : Jan Laichter (in Czech).
- Novotný, V. (1937). *České dějiny*. T. I.IV. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara (1253–1271). Praha : Jan Laichter (in Czech).
- Palacký, F. (1939). *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. T. I. Od prvověkosti až do roku 1253. Praha : L. Mazáč. (in Czech).
- Palacký, F. (1939). *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. T. II. Od roku 1253 až do roku 1403. Praha : L. Mazáč (in Czech).
- Paulová, M., Šusta J., Tauer F. (1942). *Dějiny lidstva*. T. IV.1. Středověk vrcholný a stárnoucí. Praha : Melantrich (in Czech).
- Pečenka, M., Litera B. (2011). *Dějiny Ruska v datech*. Praha : Dokořán. (in Czech).
- Picková, D. a kol. (1988). *Nástin vývoje evropských zemí v období rozvinutého feudalismu*. Praha : Univerzita Karlova. (in Czech).
- Picková, D. (2014). K “druhému životu“ Alexandra Něvského, *Slovanský přehled*. Praha. R. 100. Č. 1. S. 9–34 (in Czech).
- Picková, D. (2017). Svyatoy blagovernny kniaz' Aleksandr i papskaya kuriya. *Prague Papers on the History of International Relations*. Praha. Č. 1. S. 38–50 (in Russian).
- Picková, D. (2023). *Velké ruské dějiny*. T. 1 : Od Rusi k moskevskému carství. Praha : Epocha (in Czech).
- Putna, M. C. (2015). *Obrazy z dějin ruské religiozity*. Praha : Vyšehrad (in Czech).
- Řoutil, M. (2015). «Ontologická lež» ruských dějin aneb ruská religiozita jako klíč k dnešku? *Dějiny a současnost*. Praha. Roč. 2015. Č. 11. S. 44–45 (in Czech).
- Smrž, P. (2011). «Koroli» i «korolevstva» Drevney Rusi. *Etnicita slovanského areálu. Historické proměny a současný stav* / ed. M. Příhoda, K. Kedron. Červený Kostelec ; Praha : Pavel Mervart. S. 143–150 (in Russian).
- Švankmajer, M., Herman, K., Hostička, V., Zástěrová, B. (1967). *Dějiny Ruska. Přehled politického vývoje společnosti*. Praha : Academia (in Czech).
- Švankmajer, M., Veber, V., Sládek, Z., Moulis, V. (1995). *Dějiny Ruska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny (in Czech).
- Téra, M. (2011). *Kyjevská Rus. Dějiny – kultura – společnost*. Červený Kostelec : Pavel Mervart (in Czech).
- Žemlička, J. (2011). *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny (in Czech).

Надійшла до видавництва 12 листопада 2025 р.
 Прийнята до друку 27 січня 2026 р.
 Опублікована 6 травня 2026 р.